

MINISTER ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

Wytyczne nr 5/3/2017
w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego
kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju
Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Zatwierdzam:

.....
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Warszawa, _

2017 r.

Definicje:

Ilekcioć w niniejszych Wytycznych mowa o:

- 1) LGD – należy przez to rozumieć lokalną grupę działania;
- 2) LSR – należy przez to rozumieć strategię rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność;
- 3) umowie ramowej – należy przez to rozumieć umowę o warunkach i sposobie realizacji LSR, o której mowa w art. 8 ust. 1 pkt 1 lit d ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. poz. 378, z późn. zm.);
- 4) ZW – należy przez to rozumieć zarząd województwa, z którym LGD zawarła umowę ramową;
- 5) Poradniku ws. opracowania LSR – należy przez to rozumieć Poradnik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowywania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020, materiał zredagowany w Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na podstawie wyników prac Zespołu Roboczego ds. Opracowania Zakresu Lokalnych Strategii Rozwoju przy Grupie tematycznej ds. Podejścia Leader, Warszawa 2015
- 6) Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR – należy przez to rozumieć Podręcznik Monitoringu i Ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju wykonany przez EGO – Evaluation for Government Organizations S. C. na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, marzec 2017 r., wersja skrócona

Rozdział 1 - Podstawa prawna, cel, zakres i termin stosowania Wytycznych

Podstawa prawna:

Artykuł 8 ust. 2 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2017 r. poz. 562 z późn. zm.).

Cel i zakres:

Celem Wytycznych w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, zwanych dalej Wytycznymi, jest zapewnienie jednolitego i prawidłowego wykonywania przez LGD, o których mowa w przepisach o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności zadań w zakresie monitoringu i ewaluacji realizacji LSR.

Zakres Wytycznych obejmuje czynności związane z monitoringiem i ewaluacją realizacji LSR, do wykonania których zobowiązana jest LGD zgodnie z § 5 ust. 1 pkt 23 umowy ramowej. Zadania te realizowane będą w szczególności poprzez monitorowanie wskaźników realizacji celów LSR oraz przedsięwzięć, składanie ZW corocznych sprawozdań z realizacji LSR oraz przeprowadzanie ewaluacji związanych z LSR zgodnie z procedurą określoną w LSR i niniejszymi Wytycznymi.

Niniejsze Wytyczne należy traktować jako wymagania minimalne w zakresie monitoringu i ewaluacji realizacji LSR. Więcej informacji, praktycznych wskazówek, a także przykładowych narzędzi dotyczących ewaluacji LSR, do wykorzystania których zachęca się LGD jako pomoc w wykonywaniu zadań zawartych w niniejszych Wytycznych, znajduje się w Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR. Podręcznik ten nie jest dokumentem obligatoryjnym dla LGD. W przypadku rozbieżności pomiędzy treścią niniejszych Wytycznych a treścią Podręcznika monitoringu i ewaluacji LSR, LGD jest zobowiązana zapisami Wytycznych.

Dokonywane zmiany LSR w zakresie logiki interwencji/wskaźników muszą być zgodne z zasadami określonymi w niniejszych Wytycznych. W przypadku stwierdzenia przez LGD konieczności zmiany LSR w zakresie procedur monitoringowych i ewaluacyjnych w związku z niniejszymi Wytycznymi, LGD może dokonać stosowanej zmiany w procedurach monitorowania i ewaluacji LSR z uwzględnieniem wymaganego minimum określonego niniejszymi Wytycznymi.

Termin stosowania:

Niniejsze Wytyczne obowiązują LGD od dnia 1 września 2017 r., a w zakresie ewaluacji (rozdz. 5) od 1 stycznia 2018 r.

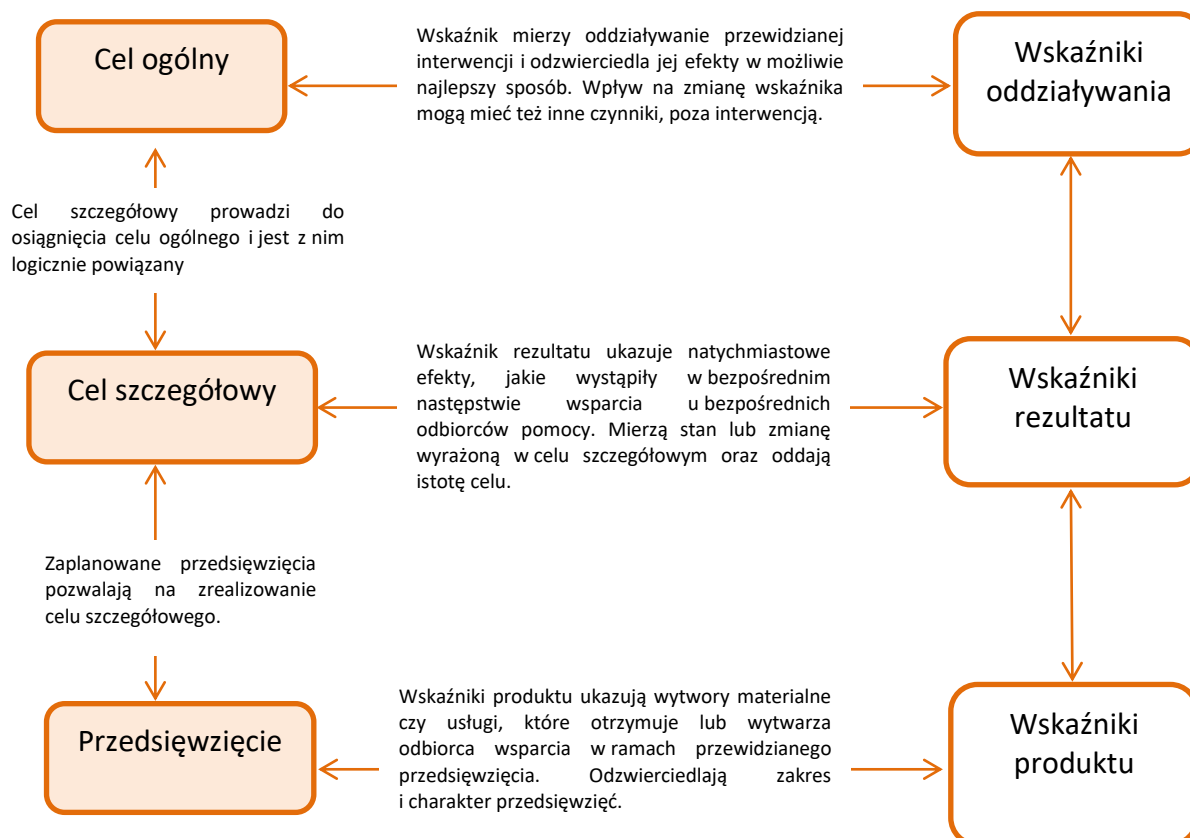
Rozdział 2 – Logika interwencji

LSR należy traktować jako dokument strategiczny pozwalający na realizację założonych celów na konkretnym obszarze – w tym przypadku na terenie funkcjonowania LGD.

Logika interwencji określona w LSR powinna być następująca¹:

- **Cel ogólny** – formułowany na najwyższym poziomie, odzwierciedla szersze oddziaływanie LSR, a jego osiągnięcie mierzone jest przy pomocy **wskaźników oddziaływania**;
- **Cel szczegółowy** – odnosi się w sposób bezpośredni do zdefiniowanych problemów, a jego osiągnięcie mierzone jest przy pomocy **wskaźników rezultatu**;
- **Przedsięwzięcie** – konkretne działania, pakiety powiązanych operacji, służące rozwiązaniu problemu. Stopień realizacji przedsięwzięć mierzony jest przy pomocy **wskaźników produktu**. Jednocześnie przedsięwzięcia muszą pozwalać na osiągnięcie wskaźników rezultatu (muszą prowadzić do ich zmiany).

Wyróżnione poziomy logiki interwencji powinny być wzajemnie powiązane – przedsięwzięcia powinny prowadzić do realizacji celów szczegółowych, a te z kolei powinny pozwolić osiągnąć cele ogólne. Na poszczególnych poziomach pomiar celów powinny zapewniać odpowiednio powiązane z nimi wskaźniki. Powiązania te zostały przedstawione na poniższym schemacie:

¹ Na podstawie Poradnika ws. opracowania LSR

Rozdział 3 – Wskaźniki w LSR

Wskaźniki w LSR powinny być prawidłowo zdefiniowane i mierzone zgodnie z metrykami wskaźników (nazwa wskaźnika, jednostka pomiaru, definicja i sposób pomiaru, źródło danych, częstotliwość pomiaru) określonymi w załączniku nr 1 do Wytucznych.

Zastosowanie wspólnych metryk do wskaźników w LSR (jednolite podejście do definicji wskaźników i sposobu ich mierzenia oraz sprawdzania) umożliwi gromadzenie porównywalnych danych od wszystkich LGD (agregacja danych na poziomie wojewódzkim i krajowym).

Ponadto w LSR powinny być wpisane dodatkowe wskaźniki (dodatkowe dezagregacje), które są według LGD zasadne dla mierzenia postępu realizacji i efektów wdrażania LSR.

Poniżej przedstawiona jest lista wskaźników monitorowania realizacji LSR w ramach działania LEADER objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 zgodnie z załącznikiem nr 1 do Wytucznych:

- w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność”:

- 1.1 Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa
- 1.2 Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa
- 1.3 Liczba utworzonych miejsc pracy
- 1.4 Liczba utrzymanych miejsc pracy
- 1.5 Liczba sieci w zakresie usług turystycznych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR
- 1.6 Liczba podmiotów w ramach sieci w zakresie usług turystycznych
- 1.7 Liczba sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych lub rynków lokalnych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR
- 1.8 Liczba podmiotów w ramach sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych lub rynków lokalnych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR
- 1.9 Liczba nowych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego
- 1.10 Liczba zmodernizowanych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego
- 1.11 Liczba podmiotów korzystających z infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych rocznie
- 1.12 Długość wybudowanych lub przebudowanych dróg
- 1.13 Liczba osób korzystających z nowej lub przebudowanej infrastruktury drogowej w zakresie włączenia społecznego
- 1.14 Liczba godzin pracy wolontariuszy zaangażowanych w realizację operacji

- w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” oraz poddziałania 19.3 „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania”:

- 2.1 Liczba szkoleń
- 2.2 Liczba osób przeszkolonych

- 2.3 Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań
  - 2.4 Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej
  - 2.5 Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej
  - 2.6 Liczba nowych miejsc noclegowych
  - 2.7 Liczba osób, które skorzystały z nowych miejsc noclegowych w ciągu roku w nowych lub przebudowanych obiektach turystycznych
  - 2.8 Długość wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych
  - 2.9 Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim
  - 2.10 Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego
  - 2.11 Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego
  - 2.12 Liczba wydarzeń / imprez
  - 2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje
- w ramach poddziałania 19.3 „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania”:**
- 3.1 Liczba przygotowanych projektów współpracy
  - 3.2 Liczba zrealizowanych projektów współpracy
  - 3.3 Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby
  - 3.4 Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych
- w ramach poddziałania 19.4 „Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji”:**
- 4.1 Liczba osobodni szkoleń dla pracowników i organów LGD
  - 4.2 Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa
  - 4.3 Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców
  - 4.4 Liczba konferencji / targów / prezentacji (odbywających się poza terenem LGD) z udziałem przedstawicieli LGD
  - 4.5 Liczba odwiedzin strony internetowej LGD

Rozdział 4 – Sprawozdanie z realizacji LSR

Sprawozdanie z realizacji LSR, o którym mowa w § 5 ust. 1 pkt 23 lit. c umowy ramowej LGD składa na formularzu stanowiącym załącznik nr 2 do niniejszych Wytycznych.

Wypełniając część 3 sprawozdania z realizacji LSR wskaźniki w niej zawarte należy rozumieć zgodnie z definicjami określonymi w załączniku nr 1 do niniejszych Wytycznych. Tabelę należy wypełnić na podstawie informacji gromadzonych przez LGD oraz danych otrzymanych od ZW/ARiMR a także danych otrzymanych od beneficjentów.

LGD wypełnia część 3 sprawozdania z realizacji LSR w zakresie, w jakim jest to możliwe, tj. mając na uwadze zakres operacji możliwy do wspierania w ramach LSR.

Rozdział 5 – Ewaluacja LSR

1. Ewaluacja wewnętrzna (bieżąca, realizowana samodzielnie)

Ewaluacja wewnętrzna LSR powinna być serią przeprowadzanych corocznie ćwiczeń analityczno-refleksyjnych, których celem będzie bieżąca analiza procesu wdrażania i jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR, tak, by lepiej rozumieć osiągnięte rezultaty i umieć z wyprzedzeniem oszacować, w jakim stopniu zbliżają się one do osiągnięcia celów. Wyniki ewaluacji wewnętrznej powinny być podstawą do podejmowania decyzji o ewentualnej zmianie kierunku działań – jeśli to będzie konieczne – oraz stanowić wkład w ewaluację zewnętrzną.

Ewaluacja wewnętrzna powinna stanowić uzupełnienie monitoringu o konieczną interpretację (identyfikację przyczyn ewentualnych problemów), ocenę i rekomendacje działań.

Ewaluacja wewnętrzna powinna być realizowana w oparciu o spotkanie wykorzystujące narzędzia o charakterze refleksyjno-analitycznym opisane w Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR jako **warsztat** refleksyjny (zwany dalej „warsztatem”). Podstawowym materiałem do pracy powinny być zestawienia i materiały z procesu realizacji LSR przygotowane przez pracowników LGD.

Warsztat należy przeprowadzić **na początku każdego roku kalendarzowego**, tak, aby wypracowane wnioski mogły zasilić o dodatkowe informacje sprawozdanie roczne z realizacji LSR za rok poprzedni. Warsztat musi opierać się na rzetelnych wynikach, dlatego całoroczny cykl działań przygotowujący do warsztatu powinien przebiegać w następujący sposób:

- **Bieżąca działalność biura LGD powinna być nastawiona na zbieranie informacji zwrotnej o odbiorze realizacji LSR i działań LGD**, poprzez np.: **dokumentowanie spotkań** z mieszkańcami, wnioskodawcami (w biurze LGD i poza nim) pod kątem zgłaszanych uwag, problemów, potrzeb itp., zbieranie opinii społeczności lokalnej o odbiorze realizacji LSR poprzez np.: **przeprowadzenie wywiadów, ankiet, sondaży lub inne narzędzia do zbierania opinii** od kluczowych interesariuszy (gminy) i przedstawicieli społeczności lokalnej.
- **Pracownicy biura LGD przygotowują zestawienie dostępnych danych za badany okres i przekazują je uczestnikom warsztatu co najmniej trzy dni przed spotkaniem**. Dane powinny dotyczyć co najmniej: **realizacji finansowej LSR i rzeczowej** (osiągnięte wartości wskaźników), **funkcjonowania LGD i biur** (m.in. działań informacyjno-promocyjnych, działań doradczych, funkcjonowania partnerstwa i organów LGD), **sytuacji społeczno-gospodarczej** obszaru LGD w oparciu o dostępne dane statystyczne, dostępne aktualne opracowania.
- **Biuro LGD organizuje co najmniej 5-godzinny warsztat** na temat realizacji LSR i o działaniach LGD w minionym roku.

Uczestnicy: pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu i Rady LGD (wskazane jest zapewnienie udziału przedstawicieli wszystkich interesariuszy). LGD może zaprosić do udziału w warsztatach przedstawicieli innych LGD, beneficjentów oraz przedstawicieli samorządu województwa, co może wpłynąć na poprawę komunikacji i wzajemnego zrozumienia, poszukiwania wspólnych rozwiązań dla zidentyfikowanych problemów, jak również przyczynić

się do wymiany dobrych praktyk oraz przygotowania się do wspólnie zorganizowanej ewaluacji zewnętrznej.

Dyskusja powinna być zorganizowana co najmniej wokół poniższych pytań:

- a) Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR przebiegała zgodnie z planem i można ją uznać za zadowalającą?
- b) W jakim stopniu jakość składanych projektów wybieranych we wszystkich obszarach tematycznych wpływa na osiągnięcie wskaźników w zaplanowanym czasie?
- c) W jakim stopniu stosowane kryteria wyboru projektów spełniają swoją rolę?
- d) W jakim stopniu wybierane projekty realizowane w ramach LSR przyczyniają się do osiągnięcia celów LSR i w jakim stopniu przyczyniają się do odpowiadania na potrzeby społeczności z obszaru LGD?
- e) Czy przyjęty system wskaźników dostarcza wszystkie potrzebne informacje niezbędne do określenia skuteczności interwencyjnej strategii?
- f) Czy procedury naboru wyboru i realizacji projektów są przyjazne dla beneficjentów?
- g) Jaka jest skuteczność działania biura LGD (działań animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
- h) Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała cele LSR?

Uszczegółowienie powyższych pytań zawarte jest w formularzu sprawozdania rocznego (stanowiącym załącznik nr 2 do niniejszych Wytycznych).

Szczegółowy plan warsztatu do ewentualnego wykorzystania przez LGD zawarty jest w Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR.

Podsumowanie spotkania – powinno polegać na zebraniu wszystkich ustaleń dotyczących koniecznych działań do wdrożenia w kolejnym roku.

Prezentowane dane i ustalenia poczynione w ramach warsztatu **powinny być gromadzone w uporządkowany sposób i porównywalny z roku na rok**, tak by mogły stanowić użyteczny wkład w analizę prowadzoną przez ewaluatorów zewnętrznych po zakończeniu realizacji LSR (ewaluacja zewnętrzna).

Podsumowanie warsztatu w postaci syntetycznych odpowiedzi na poruszane zagadnienia oraz informacji na temat sposobu wdrożenia rekomendacji, będzie elementem sprawozdania rocznego.

2. Ewaluacja zewnętrzna² (zlecona zewnętrznym ewaluatorom)

Termin realizacji badania

Realizacja badania powinna odbyć się jednokrotnie, w latach 2020-2022, aby była możliwość włączenia wyników badania do systemu LGD w kolejnym okresie programowania.

Wykonawca badania

Ewaluację zewnętrzną powinien przeprowadzić **niezależny ewaluator**. Rekomenduje się, by kilka LGD zlecało ewaluację zewnętrzną wspólnie (badanie obejmuje kilka LSR), np. w ramach danego województwa. W ten sposób zagwarantowana zostanie porównywalność wyników różnych LGD w ramach województwa.

Wykonawca badania powinien posiadać odpowiednie doświadczenie w realizacji badań ewaluacyjnych. Wymaga się, aby Wykonawca spełniał minimum następujące wymagania:

- Udokumentowane doświadczenie w realizacji przynajmniej dwóch badań ewaluacyjnych programów współfinansowanych ze środków publicznych, w tym jedno powinno dotyczyć obszaru rozwoju obszarów wiejskich. Minimalna wartość badań powinna stanowić co najmniej wartość $\frac{3}{4}$ kwoty, którą LGD zamierza przeznaczyć na realizację przedmiotowego badania.
- Dysponowanie zespołem co najmniej 3 ekspertów, w tym: kierownika badania, który posiada doświadczenie w koordynacji badań ewaluacyjnych, eksperta posiadającego doświadczenie w realizacji badań o charakterze jakościowym i ilościowym, eksperta posiadającego doświadczenie w realizacji badań o charakterze społeczno-gospodarczym.

Minimalne wymagania odnośnie oferty Wykonawcy na realizację badania

Oferta Wykonawcy powinna gwarantować odpowiednią jakość badania. Wymaga się, aby opis sposobu realizacji badania zaproponowany przez Wykonawcę w ofercie zawierał co najmniej:

- a) Kontekst realizacji badania.
- b) Cele badania.
- c) Obszary/ pytania badawcze.
- d) Opis metodyki badania.

Minimum metodyczne badania powinno zapewnić triangulację metod i źródeł danych, w związku z czym w badaniu powinny być zastosowane: analiza danych zastanych, badanie jakościowe i badanie ilościowe. Szczegółowe informacje w tym zakresie zawarte są w Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR. Oferta powinna szczegółowo wskazać wielkość i strukturę prób badań ilościowych i jakościowych wraz z uzasadnieniem. Elementy te powinny podlegać ocenie na etapie wyboru oferty.

- e) Sposób prezentacji wyników.
- f) Harmonogram realizacji badania.

---

² W Podręczniku monitoringu i ewaluacji LSR zwana również ewaluacją ex-post

LGD, poprzez odpowiednie kryteria wyboru oferty, powinno zagwarantować wybór oferty najkorzystniejszej, gwarantującej odpowiednią jakość badania. Dlatego najważniejszym kryterium oceny ofert powinna być więc „jakość” rozumiana jako:

- jakość koncepcji badania,
- jakość metodyki, narzędzi badawczych oraz sposobu organizacji badania.

Zakres badania

Ewaluacja zewnętrzna powinna dotyczyć co najmniej następujących **pytań/obszarów badawczych**:

Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli inny niż obszary poniżej)	▪ Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?
Ocena wpływu na kapitał społeczny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne? ▪ W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
Przedsiębiorczość	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości? ▪ Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
Turystyka i dziedzictwo kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego? ▪ W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
Grupy defaworyzowane	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Czy w ramach LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup? ▪ Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego? ▪ Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
Innowacyjność	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne? ▪ Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
Projekty współpracy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy? ▪ Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?
Ocena funkcjonowania LGD	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR? ▪ Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)? ▪ Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?

Ocena procesu wdrażania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem? ▪ Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów? ▪ Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)? ▪ Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?
Wartość dodana podejścia LEADER	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie? ▪ Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany? ▪ Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia? ▪ Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Wymagana struktura raport końcowego z ewaluacji zewnętrznej:

- a) Streszczenie najważniejszych wyników badania.
- b) Spis treści.
- c) Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.
- d) Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania.
- e) Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.
- f) Odpowiedź na wszystkie wskazane pytania badawcze.
- g) Podsumowanie zawierające wnioski i rekomendacje.
- h) Spis tabel i wykresów.
- i) Aneksy tworzone w toku realizacji badania

Raport końcowy powinien syntetycznie i przekrojowo omówić otrzymane wyniki badania, co oznacza, że nie może sprowadzać się do zreferowania (streszczenia) uzyskanych danych i odpowiedzi pochodzących z przeprowadzonych badań. Rekomendacje przedstawione w raporcie powinny być sformułowane na podstawie wniosków wynikających z przeprowadzonych badań, mających pokrycie w informacjach prezentowanych w raporcie końcowym.

Informacja o wynikach ewaluacji zewnętrznej LSR

Raport z badania LSR powinien być zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany (w wersji elektronicznej, edytowalnej) do MRiRW. Wraz z raportem, LGD prześle do MRiRW informacje na temat sposobu realizacji rekomendacji i zaleceń.

Załącznik nr 1:

**Definicje wskaźników monitorowania realizacji LSR w ramach działania LEADER objętego
Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020**

PODDZIAŁANIE 19.2 Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność:

1.1 Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik wskazuje liczbę zakończonych operacji dotyczących utworzenia nowego przedsiębiorstwa.

Dezagregacja: Wartość wskaźnika należy mierzyć w podziale według płci. Ponadto należy ukazać wartość wskaźnika odnoszącą się do operacji zrealizowanych przez osoby zaliczane do grup defaworyzowanych. Dla zapewnienia jednolitości pomiaru grupy te należy określić jako:

- Osoby niepełnosprawne – posiadające orzeczenie o niepełnosprawności.
- Osoby bezrobotne – zarejestrowane w urzędzie pracy.
- Osoby powyżej 50 roku życia.
- Osoby młode do ukończenia 25 roku życia.

Z racji tego, że wskaźnik dotyczy liczby zrealizowanych operacji, możliwe jest zliczenie, przykładowo, dwóch operacji zrealizowanych przez osobę powyżej 50 roku życia.

Źródło danych: Dane o zakończonych projektach (zrealizowane płatności końcowe), dane z wniosków, dane otrzymane od beneficjentów

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.2 Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik wskazuje liczbę zakończonych operacji dotyczących rozwoju wcześniej istniejącego przedsiębiorstwa.

Źródło danych: Dane o zakończonych projektach (zrealizowane płatności końcowe).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.3 Liczba utworzonych miejsc pracy

Jednostka pomiaru: Pełny etat średnioroczny.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy kluczowego aspektu z punktu wspierania przedsiębiorczości, czyli liczby miejsc pracy utworzonych dzięki wsparciu z LGD.

Wskaźnik uwzględnia **nowe miejsca pracy utworzone bezpośrednio w efekcie realizacji projektu**. Oznacza to wliczanie tylko nowowykreowanych dzięki wsparciu miejsc pracy (nie uwzględnia się utrzymania miejsc pracy). Uwzględnia się również samozatrudnienie³. Nie wlicza się wolontariatu.

Mierzone są miejsca pracy utworzone w czasie trwania projektu, ale tylko te **związane z przedmiotem działalności wspieranego podmiotu / przedmiotem realizowanej operacji**. W praktyce oznacza to, że jeśli przykładowo projekt polega na utworzeniu sklepu, a w jego ramach prowadzone są prace budowlane, to nie dotyczy to osób pracujących np. na budowie, natomiast do wartości wskaźnika należy wliczyć np. sprzedawców.

Wskaźnik mierzony jest w **pełnych etatach średniorocznych**. Liczone są więc również miejsca pracy na niepełny etat i zatrudnienie tymczasowe. Zatrudnienie odnoszone jest do okresu roku. Przykładowo, jeśli nowe miejsce pracy obejmuje pół etatu, to wartość wskaźnika wynosi 0,5 PEŚ. Podobnie, jeśli pracownik, który dotychczas miał w firmie pół etatu, za sprawą projektu otrzyma cały etat, to wartość wskaźnika wyniesie 0,5 PEŚ. W przypadku, gdy pracownik jest zatrudniony na pełen etat, ale przez 6 miesięcy w roku, to wskaźnik wyniesie 0,5 PEŚ.

Jeśli chodzi o formę zatrudnienia, to możliwe jest uwzględnienie wyłącznie **umowy o pracę**.

Dezagregacja: Dane muszą być pozyskiwane w podziale na płeć.

Drugi rodzaj dezagregacji to wyróżnienie utworzonych miejsc dla osób z grup defaworyzowanych. Dla zapewnienia jednolitości pomiaru grupy te należy określić jako:

---

³ Czyli, o ile beneficjent dokonuje zgłoszenia do ubezpieczeń społecznych z tytułu wykonywania tej działalności.

- Osoby niepełnosprawne – posiadające orzeczenie o niepełnosprawności.
- Osoby bezrobotne – zarejestrowane w urzędzie pracy (przed podjęciem zatrudnienia we wspartej firmie).
- Osoby powyżej 50 roku życia.
- Osoby młode do ukończenia 25 roku życia.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (informacja po realizacji operacji).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.4 Liczba utrzymanych miejsc pracy

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba planowanych do utrzymania miejsc pracy)

Jednostka pomiaru: Pełny etat średnioroczny.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik odnosi się do trwałości miejsc pracy. Pomiar wskaźnika powinien się odbyć po zakończeniu realizacji operacji oraz w oparciu o informację po realizacji operacji (IPRO). W wartości wskaźnika uwzględniane są miejsca pracy, które istniały przed realizacją operacji (uwzględnione w ramach momentu bazowego) i jednocześnie mają związek z realizacją tej operacji oraz nowoutworzone.

Dezagregacja: Dane muszą być pozyskiwane w podziale na płeć.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (informacja po realizacji operacji).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.5 Liczba sieci w zakresie usług turystycznych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji

LSR

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik zlicza sieci w zakresie usług turystycznych, zarówno te, które powstały dzięki wsparciu z LSR (nowe sieci), jak i te wcześniej istniejące. Funkcjonowanie sieci musi zostać udokumentowane np. umową o współpracy, porozumieniem. Sieć powinna

realizować wspólny cel i dysponować komplementarną, jak najbardziej kompleksową ofertą turystyczną.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.6 Liczba podmiotów w ramach sieci w zakresie usług turystycznych

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik zlicza wszystkie podmioty przynależące do sieci turystycznych. Jeśli jakiś podmiot należy do więcej niż jednej sieci, możliwe jest wliczenie go wielokrotnie.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.7 Liczba sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych lub rynków lokalnych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy liczby sieci, jakie uzyskały wsparcie z LGD.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.8 Liczba podmiotów w ramach sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych lub rynków lokalnych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy liczby podmiotów przynależących do sieci. Jeśli jakiś podmiot należy do więcej niż jednej sieci, możliwe jest wliczenie go wielokrotnie.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.9 Liczba nowych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba nowych centrów przetwórstwa lokalnego)

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Liczba inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego stworzonych dzięki wsparciu z LSR.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.10 Liczba zmodernizowanych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba zmodernizowanych centrów przetwórstwa lokalnego)

Jednostka pomiaru: sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Liczba inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego zmodernizowanych dzięki wsparciu z LSR.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.11 Liczba podmiotów korzystających z infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych rocznie

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik obejmuje liczbę podmiotów, które skorzystały ze stworzonej dzięki wsparciu infrastruktury.

Oznacza to, że beneficjenci są zobowiązani do prowadzenia rejestru korzystających z infrastruktury, umożliwiającego identyfikację poszczególnych osób bądź podmiotów. Każdorazowo świadczenie usług lub korzystanie z infrastruktury powinno zostać udokumentowane przez inkubator przetwórstwa produktów rolnych. Wskaźnik zlicza się dla okresu, za który składana jest informacja po realizacji operacji (pierwszego roku po zakończeniu operacji).

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (informacja po zakończeniu operacji).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.12 Długość wybudowanych lub przebudowanych dróg

Jednostka pomiaru: Kilometr.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy liczby kilometrów dróg, wybudowanych lub przebudowanych w ramach operacji wspartych z LGD. Powinno się go podawać z dokładnością do dwóch miejsc po przecinku (np. 1,73 km).

Dezagregacja: Wskaźnik dzieli się na:

- Drogi wybudowane.
- Drogi przebudowane.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.13 Liczba osób korzystających z nowej lub przebudowanej infrastruktury drogowej w zakresie włączenia społecznego

Jednostka pomiaru: Osoba.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy liczby mieszkańców obszaru, na którym realizowana jest operacja, tj. będzie to gmina lub miejscowość, w zależności od obszaru oddziaływania wybudowanej lub przebudowanej infrastruktury.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

1.14 Liczba godzin pracy wolontariuszy zaangażowanych w realizację operacji

Jednostka pomiaru: Osobogodzina.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik mierzy liczbę osobogodzin zaangażowania wolontariuszy w realizację operacji, określając tym samym wielkość zaangażowania społeczności w realizację działań w ramach 19.2.

Źródło danych: Dane dotyczące zrealizowanych operacji, karty i umowy pracy wolontariuszy, dane własne LGD.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

PODDZIAŁANIE 19.2 Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność oraz PODDZIAŁANIE 19.3 Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania:

2.1 Liczba szkoleń

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik zlicza liczbę szkoleń zorganizowanych w ramach prowadzonych operacji przez LGD lub inne podmioty.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

Narzędzie: Ewidencja szkoleń.

2.2 Liczba osób przeszkolonych

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba osób przeszkolonych (P), w tym liczba osób z grup defaworyzowanych (D))

Jednostka pomiaru: Osoba.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik mierzy liczbę osób, które wzięły udział w szkoleniach zorganizowanych przez LGD lub inne podmioty w ramach operacji zrealizowanych w ramach poddziałania 19.2. W ramach wskaźnika na poziomie ogólnym – dopuszcza się wielokrotne naliczanie tych samych osób, tzn. jedna osoba wzięła udział w dwóch różnych szkoleniach, wówczas można policzyć ją dwukrotnie.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.3 Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań

Jednostka pomiaru: Osoba.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik mierzy stopień zadowolenia uczestnika szkolenia, określany w odniesieniu jego potrzeb. Wskaźnik pokazuje jakość szkolenia, tzn. czy udział w nim spełnił oczekiwania.

Musi on zostać określony w **oparciu o ankiety z uczestnikami rozdawane po zakończeniu każdego szkolenia**. LGD oraz beneficjenci powinni prowadzić ewaluację wszystkich działań szkoleniowych. Każde szkolenie powinno kończyć się rozdaniem ankiet poszkoleniowych uczestnikom.

Pytania, na podstawie których będzie określany wskaźnik, **muszą w każdej ankiecie dotyczyć tych samych kwestii:**

- *jak uczestnik szkolenia ocenia adekwatność (przydatność) szkolenia do jego potrzeb i oczekiwań;*
- *czy udział w szkoleniu przyczynił się do wzrostu wiedzy w danym obszarze;*
- *czy udział w szkoleniu przyczynił się do zdobycia nowych umiejętności / kwalifikacji.*

W przypadku każdego z ww. pytań przyjmuje się **skalę oceny od 1 do 5**, gdzie 1 to najniższa ocena, a 5 – najwyższa.

Sumaryczna ocena stopnia zadowolenia stanowi **średnią arytmetyczną** z ocen przyznanych w trzech wymienionych pytaniach.

Za osoby pozytywnie oceniających przydatność szkolenia należy uznać te, dla których średnia arytmetyczna wyniosła 3,75 i powyżej.

Źródło danych: Ankiety oceniające szkolenie, zbiorcze podsumowanie szkoleń; dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

Narzędzie: Ankieta poszkoleniowa.

2.4 Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej; Liczba nowych obiektów infrastruktury rekreacyjnej)

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik wskazuje liczbę **nowych** obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej powstałych dzięki wsparciu.

Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna definiowana jest jako baza materialna turystyki. Na potrzeby wskaźnika w jej poczet zalicza się:

- Bazę noclegową (obiekty noclegowe).
- Bazę gastronomiczną.
- Obiekty sportowe / rekreacyjne (np. hale sportowe, korty tenisowe, szlaki turystyczne, koleje linowe, wyciągi narciarskie, wypożyczalnie sprzętu).
- Inną infrastrukturę.

Każdy obiekt infrastruktury należy liczyć osobno, z wyjątkiem zespołów małej architektury, w przypadku których cały taki zespół należy policzyć jako jeden obiekt.

Dezagregacja: Dezagregację należy przeprowadzić na poziomie głównego przedmiotu projektu, zgodnie ze wskazanymi działami:

- Obiekty noclegowe.
- Obiekty gastronomiczne.
- Obiekty sportowe / rekreacyjne.

We wskaźniku podaje się liczbę nowych obiektów ogółem oraz poszczególne wartości na wyróżnionych powyżej poziomach dezagregacji. Jeżeli dany obiekt należy do więcej niż jednej z kategorii w ramach dezagregacji – np. jest jednocześnie obiektem noclegowym i gastronomicznym – należy policzyć go w ramach każdej z tych kategorii, ale na poziomie sumy należy ten obiekt liczyć wyłącznie raz.

Ponadto wykazane obiekty powinny być podzielone na osobne kategorie:

- Budynki.
- Inne obiekty.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.5 Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej; Liczba zmodernizowanych obiektów infrastruktury rekreacyjnej)

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Za przebudowane obiekty uważa się te, które istniały przed podjęciem projektu (nie mieszczą się w kategorii nowych obiektów), a które zostały poddane pracom mającym na celu ich unowocześnienie i ulepszenie (np. zwiększenie powierzchni, zmiana architektury). Przebudowa ma prowadzić do zwiększenia wartości użytkowej danego obiektu.

Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna definiowana jest jako baza materialna turystyki. Na potrzeby wskaźnika w jej poczet zalicza się:

- Bazę noclegową (obiekty noclegowe).
- Bazę gastronomiczną.
- Obiekty sportowe / rekreacyjne (np. hale sportowe, korty tenisowe, szlaki turystyczne, koleje linowe, wyciągi narciarskie, wypożyczalnie sprzętu).
- Inną infrastrukturę

Każdy obiekt infrastruktury należy liczyć osobno, z wyjątkiem zespołów małej architektury, w przypadku których cały taki zespół należy policzyć jako jeden obiekt.

Dezagregacja: Dezagregację należy przeprowadzić na poziomie głównego przedmiotu projektu, zgodnie z działami:

- Obiekty noclegowe.
- Obiekty gastronomiczne.
- Obiekty sportowe / rekreacyjne (np. hale sportowe, korty tenisowe, szlaki turystyczne, koleje linowe, wyciągi narciarskie, wypożyczalnie sprzętu).

We wskaźniku podaje się liczbę przebudowanych obiektów ogółem oraz poszczególne wartości na wyróżnionych powyżej poziomach dezagregacji. Jeżeli dany obiekt należy do więcej niż jednej z kategorii w ramach dezagregacji – np. jest jednocześnie obiektem noclegowym i gastronomicznym – należy policzyć go w ramach każdej z tych kategorii, ale na poziomie sumy należy ten obiekt liczyć wyłącznie raz.

Ponadto wykazane obiekty powinny być podzielone na osobne kategorie:

- Budynki.
- Inne obiekty.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.6 Liczba nowych miejsc noclegowych

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy **nowych** miejsc noclegowych utworzonych bezpośrednio dzięki wsparciu.

Definicja miejsca noclegowego stosowana przez GUS: Miejsce przygotowane dla turysty bez względu na to, czy jest zajęte czy nie. Do liczby miejsc nie zalicza się tzw. miejsc dostawnych oraz miejsc zajętych przez personel obiektu i inne osoby stale zamieszkujące w obiekcie (np. gdy część obiektu wykorzystywana jest na tzw. hotel robotniczy).

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.7 Liczba osób, które skorzystały z nowych miejsc noclegowych w ciągu roku w nowych lub przebudowanych obiektach turystycznych

Jednostka pomiaru: Osoba.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy **wyłącznie nowych miejsc noclegowych**, jakie powstały w obiektach turystycznych objętych wsparciem. Osoby korzystające z noclegu definiowane są zgodnie z GUS – osoby (turyści), które rozpoczęły pobyt w obiekcie, tj. zostały zameldowane w danym obiekcie turystycznym.

W ramach wskaźnika możliwe jest zliczanie tych samych osób wielokrotnie, ale pod warunkiem, że dotyczy to różnych pobytów (tj. między pobytami nastąpiła co najmniej 5 dniowa przerwa). Umożliwi to uwzględnienie osób, które systematycznie korzystają z usług tych samych obiektów.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (informacja po zakończeniu operacji).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.8 Długość wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Długość wybudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych)

Jednostka pomiaru: Kilometr.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i utworzonych lub przebudowanych szlaków turystycznych. Powinno się go podawać z dokładnością do dwóch miejsc po przecinku (np. 1,73 km).

Dezagregacja: Wartość wskaźnika należy podać w podziale na:

- Ścieżki rowerowe.
- Szlaki turystyczne.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.9 Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik zlicza zabytki poddane pracom konserwatorskim lub restauratorskim w ramach operacji dofinansowanej z LGD. Przyjmuje się definicję zabytku zgodną z polskimi przepisami prawa. Zabytkiem może być ruchomość lub nieruchomość spełniająca określone warunki. Przede wszystkim musi być to dzieło człowieka, bądź rzecz związana z jego działalnością, która stanowi świadectwo minionych czasów (epoki) albo konkretnego zdarzenia. Warunkiem uznania za zabytek jest posiadanie choć jednej z trzech wartości: historycznej, artystycznej lub naukowej, dzięki której zachowanie tego obiektu dla przyszłych pokoleń leży w interesie społecznym (definicja za Narodowy Instytut Dziedzictwa, www.nid.pl).

We wskaźniku należy uwzględnić różne zabytki – każdy może być liczony tylko raz.

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.10 Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik informuje o liczbie zakończonych operacji w zakresie wyposażenia, którego celem zasadniczym jest szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego.

Źródło danych: Dane własne LGD (wnioski o przyznanie pomocy) oraz informacje o zrealizowanych operacjach.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.11 Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego

Jednostka pomiaru: sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: We wskaźniku nie należy uwzględniać tych samych podmiotów wielokrotnie – każdy może być liczony tylko raz (nawet jeśli zrealizował np. 3 operacje). Jako podmiot działający w sferze kultury i dziedzictwa lokalnego należy rozumieć każdego rodzaju podmiot, którego podstawowym celem jest prowadzenie działalności kulturalnej, działalności skierowanej na jej propagowanie lub zachowanie, w tym także jednostki prowadzące działalność kulturalną, również jeżeli są one prowadzone przez podmioty, których podstawowym celem istnienia nie jest działalność kulturalna (czyli np. gminy, szkoły).

Źródło danych: Dane własne LGD, dane dotyczące zrealizowanych operacji.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.12: Liczba wydarzeń / imprez

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy imprez/wydarzeń zrealizowanych przez beneficjentów poddziałania 19.2 w tym LGD, a także 19.3. Jako wydarzenie lub imprezę rozumie się festyny, święta dotyczące lokalnych produktów i usług, specjalne stoiska, udział w targach i imprezach związanych z rozwojem rynków zbytu lokalnych produktów i usług. Do wskaźnika należy przyjąć możliwie najszerszą definicję imprezy, niezależnie od jej tematyki (np. sportowa, rekreacyjna, kulturalna, turystyczna itd.), skali (impreza masowa / imprezy mniejsze) czy czasu trwania (imprezy jednodniowe / wielodniowe).

Źródło danych: Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność).

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

2.13 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik mierzy liczbę operacji o charakterze innowacyjnym. Innowacyjność jest definiowana zgodnie z wytycznymi zawartymi w Poradniku ws. opracowania LSR.

Źródło danych: Dane z wniosków o przyznanie pomocy, dane dotyczące zrealizowanych operacji.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

PODDZIAŁANIE 19.3 Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania:

3.1 Liczba przygotowanych projektów współpracy

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: We wskaźniku uwzględniane są wszystkie przygotowane projekty współpracy, nawet jeśli część z nich finalnie nie została zrealizowana.

Dezagregacja: Pomiar wskaźnika w podziale na:

- Projekty międzyregionalne.
- Projekty międzynarodowe.

Źródło danych: Dane własne LGD.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

3.2 Liczba zrealizowanych projektów współpracy

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy zrealizowanych projektów współpracy.

Dezagregacja: Pomiar wskaźnika w podziale na:

- Projekty międzyregionalne.
- Projekty międzynarodowe.

Źródło danych: Dane własne LGD.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

3.3 Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik pozwala zweryfikować, czego dotyczyły projekty współpracy. Istotny jest fakt, że z **wyróżnionych grup tematycznych należy wybrać jedną**, która odzwierciedla najważniejszy, kluczowy zasób obszaru LGD, wykorzystywany w danym projekcie. Liczba ogółem (suma wskazań) powinna być równa liczbie zrealizowanych projektów współpracy (wskaźnik produktu).

Dezagregacja: LGD do każdego zrealizowanego projektu współpracy dopasowuje jeden z następujących zasobów lokalnych:

- Przyrodnicze.
- Kulturowe.
- Historyczne.
- Turystyczne.
- Produkty lokalne.

Źródło danych: Dane własne LGD.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

3.4 Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik pozwala zweryfikować, do jakich grup odbiorców były skierowane projekty współpracy. Należy rozumieć to jako odbiorców ostatecznych. Istotny jest fakt, że z wyróżnionych grup odbiorców należy **wybrać jedną**, która najpełniej odzwierciedla idee projektu.

Dezagregacja: LGD do każdego zrealizowanego projektu współpracy dopasowuje jedną z poniższych grup odbiorców. W przypadku jeżeli dany projekt nie dotyczył żadnej z poniższych grup, nie należy przyporządkowywać go do żadnej z kategorii.

- Przedsiębiorcy.
- Osoby niepełnosprawne – posiadające orzeczenie o niepełnosprawności.
- Osoby bezrobotne – zarejestrowane w urzędzie pracy.
- Osoby powyżej 50 roku życia.
- Osoby młode w wieku od 18 lat do ukończenia 25 lat.
- Kobiety.
- Imigranci.
- Młodzież.
- Turyści.
- LGD.
- Organizacje pozarządowe.

- Liderzy lokalni.
- Rolnicy.

Źródło danych: Dane własne LGD.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

PODDZIAŁANIE 19.4 Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji:

4.1 Liczba osobodni szkoleń dla pracowników i organów LGD

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba osobodni szkoleń dla pracowników beneficjenta; Liczba osobodni szkoleń dla organów beneficjenta)

Jednostka pomiaru: Osobodzień

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik mierzy liczbę osób, które odbyły szkolenia przy uwzględnieniu czasu trwania szkoleń (liczonego w dniach). Dotyczy pracowników biura LGD oraz organów LGD (zarząd, rada).

Przykład, jeśli w szkoleniu, które trwało 2 dni, wzięło udział 3 pracowników LGD, to liczba osobodni jest równa $3 \times 2 = 6$.

Jeśli jeden pracownik bierze udział w dwóch szkoleniach dwudniowych, przy czym tematy tych szkoleń były różne, to liczba osobodni jest równa $2 \times 2 = 4$.

Jeden pracownik może wziąć udział w kilku szkoleniach z różnych tematów, dlatego te same osoby można zliczać wielokrotnie.

Źródło danych: Dane własne LGD, zaświadczenia/certyfikaty poświadczające udział w szkoleniu.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco

Narzędzie: Ewidencja szkoleń pracowników i organów LGD, inne dokumenty potwierdzające.

4.2 Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy liczby podmiotów, będących potencjalnymi wnioskodawcami lub beneficjentami, którym udzielono doradztwa w ramach prac nad przygotowaniem konkretnego wniosku o przyznanie pomocy. Jako podmioty należy w tym przypadku rozumieć osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą lub przedstawicieli różnych podmiotów, uprawnionych do korzystania ze wsparcia.

Uwzględniane są tylko podmioty korzystające z doradztwa, którego celem było **wsparcie w procesie aplikowania o dofinansowanie**.

Z uwagi na zróżnicowanie beneficjentów, którzy mogą korzystać z dofinansowania udzielanego przez LGD, należy rozpatrywać osoby fizyczne oraz przedstawicieli różnych instytucji (np. samorządu). Aby uniknąć podwójnego liczenia w przypadku przedstawicieli instytucji **należy uwzględnić daną instytucję tylko raz w ramach konsultacji tego samego wniosku**. Czyli jeśli z doradztwa skorzystało dwóch różnych pracowników, reprezentujących tę samą instytucję (np. urząd gminy), ale pracujących nad tym samym wnioskiem, to należy policzyć ich jako jeden podmiot we wskaźniku.

Ponadto, jeśli dany podmiot skorzysta z doradztwa świadczonego przez LGD, lecz jego wniosek nie przejdzie oceny bądź weryfikacji, po czym chce go złożyć w następnym naborze i znów uda się po doradztwo do LGD w ramach tego samego wniosku, to również należy do wskaźnika zaliczyć go jedynie raz, tak aby dla danego wniosku przypisany podmiot liczony był jeden raz.

Przykłady:

Dwukrotnie udzielono porady przedstawicielom jednej z gmin. Na dwa spotkania przybyły dwie różne osoby, pracownicy tej gminy, którzy pracują nad tym samym wnioskiem. Do wskaźnika podmiot (w tym przypadku gmina) ten zostaje wliczony jeden raz.

Jeden z wnioskodawców – gospodarstwo agroturystyczne – składa dwa projekty i w sprawie tych dwóch projektów odbyły się niezależne konsultacje. Do wskaźnika podmiot jest wliczany dwa razy, ponieważ doradztwo dotyczyło dwóch różnych wniosków.

Lokalna organizacja pozarządowa, który skorzystała z doradztwa, składa wniosek po raz drugi (wniosek dotyczy więc tego samego zakresu tematycznego). W poprzednim naborze, pomimo otrzymania doradztwa indywidualnego ze strony LGD, organizacja nie otrzymała dofinansowania. W tym wypadku nie należy doliczać tej organizacji do liczby podmiotów, ponieważ powinna być ona wliczona przez LGD do tego wskaźnika przy poprzednim naborze.

Nowe podmioty zlicza się narastająco w całym okresie wdrażania LSR.

Z racji konieczności weryfikacji danych uczestników doradztwa we wskaźnik wliczone będzie **doradztwo udzielone w formie spotkania osobistego w siedzibie LGD oraz w formie mailowej lub korespondencji pisemnej**. We wskaźniku uwzględnia się doradztwo udzielone w drodze rozmowy telefonicznej, pod warunkiem wpisania danych klienta, operacji oraz zakresu podanych informacji.

Świadczenie doradztwa powinno zostać za każdym razem udokumentowane przez LGD. LGD powinna prowadzić ewidencję udzielonego doradztwa, która umożliwi identyfikację uczestników. Oznacza to, że w przypadku doradztwa osobistego w siedzibie LGD **konieczne jest uzyskiwanie podpisów od uczestników doradztwa.**

Dezagregacja: Wskaźnik gromadzony w podziale na:

- podmioty, którym udzielono indywidualnego doradztwa,
- podmioty, którym udzielono indywidualnego doradztwa i które złożyły wniosek o przyznanie pomocy,
- podmioty, którym udzielono indywidualnego doradztwa i które zawarły umowy o przyznanie pomocy,
- osoby fizyczne,
- instytucje.

Źródło danych: Dane własne LGD – ewidencja doradztwa (np. karty doradztwa), każdorazowo świadczenie doradztwa powinno zostać udokumentowane przez LGD. LGD powinna prowadzić ewidencję udzielonego doradztwa, która umożliwi identyfikację uczestnika lub podmiotu.

Ewidencja powinna zawierać takie dane jak: nazwa podmiotu, data świadczenia doradztwa, temat i krótki opis porady oraz informacja czego dotyczyło, podpis doradcy oraz osoby korzystającej z usługi doradztwa.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

Narzędzie: Karta doradztwa, ewidencja doradztwa.

4.3 Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców

(Poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych Beneficjenta z mieszkańcami)

Jednostka pomiaru: Sztuka.

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik odnosi się do spotkań i wydarzeń o charakterze informacyjnym lub animacyjnym, które z jednej strony mają na celu przedstawienie możliwości działania, a z drugiej zachęcenie do podejmowania współpracy przez różne podmioty działające w obszarze LGD na rzecz realizacji LSR oraz zainspirowanie i włączanie do wspólnej realizacji przedsięwzięć przez te podmioty. Należy przy tym zwrócić uwagę na dobór

uczestników spotkań. Powinny to być osoby (lokalni liderzy, osoby przejawiające inicjatywę w swoim środowisku) lub instytucje, które mogą realizować przedsięwzięcia i projekty wzajemnie do siebie komplementarne, tworząc spójną, prorozwojową mozaikę projektów na danym obszarze. Wskaźnik ma odzwierciedlać skalę wydarzeń. W związku z tym wskaźnik należy obliczać jako prostą sumę liczby spotkań.

Wskaźnik zakłada powiązanie efektywności, tj. im więcej spotkań i inicjatyw podejmowanych przez LGD, tym więcej wartościowych działań, inicjatyw i projektów odpowiadających na potrzeby mieszkańców.

Działania animacyjne powinny być co do zasady realizowane tam, gdzie występuje niska aktywność projektowa lub tam, gdzie istniejące podmioty w niewielkim stopniu ze sobą współpracują. Animacja wychodzi naprzeciw potrzebom zaktywizowania takich środowisk. W pierwszym kroku polega na zidentyfikowaniu lokalnych liderów i zasobów, np. podmiotów o większych możliwościach organizacyjnych i o wyższym potencjale instytucjonalnym, które mogą podjąć obowiązek wynikającym z procesu aplikowania. Następnym etapem jest określenie obszarów wspólnych zainteresowań – podobne widzenie problemów lokalnej społeczności, potrzeba działania dla tych samych grup odbiorców lub chęć zaangażowania się w rozwiązanie tego samego problemu, ale na zasadzie uzupełnienia wzajemnych zasobów i potencjału. Podmioty działające na tym samym obszarze czasem nie mają pretekstu i okazji do spotkania się i połączenia wysiłków w celu realizacji przedsięwzięć. Rola animatora sprowadza się zatem do inicjowania takich spotkań i doprowadzania do podejmowania współpracy na rzecz rozwiązania ważnego problemu, rozwijania ważnej idei i wartości (np. tradycji kulturowych, tożsamości mieszkańców z historią i kulturą regionu). Dlatego też liczba spotkań animacyjnych, doprowadzających do powstawania grup inicjatywnych, partnerstw, a w konsekwencji wniosków o przyznanie pomocy jest czynnikiem, który decyduje o efekcie końcowym, tj. wartościowych projektach, odpowiadających na rzeczywiste potrzeby mieszkańców. Należy przy tym mieć na uwadze, że proces animacji nie jest ściśle określony w czasie, może trwać nawet kilka miesięcy, zanim podmioty osiągną świadomość wspólnego tematu czy problemu, którym chcą się zająć, a następnie gotowość do aplikowania.

Działalność animacyjna ma z tego względu inny charakter niż doradztwo, gdzie potencjalny beneficjent korzystający z takiej usługi jest już zainteresowany aplikowaniem i często świadomy swoich potrzeb informacyjnych.

Zarówno usługa animacji jak i doradztwa nie gwarantuje sukcesu w postaci otrzymania dofinansowania, jednak niski wskaźnik efektywności powinien być przedmiotem dalszej analizy w ramach monitoringu prowadzanego przez LGD.

Źródło danych: Dane własne LGD.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

4.4 Liczba konferencji / targów / prezentacji (odbywających się poza terenem LGD) z udziałem przedstawicieli LGD

Jednostka pomiaru: Sztuka

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik dotyczy liczby konferencji/targów/prezentacji odbywających się poza terenem LGD, w których brali udział przedstawiciele LGD, a dotyczących promowania lokalnych produktów i usług, poszukiwania i rozwoju rynków zbytu lokalnych produktów i usług.

Źródło danych: Dane własne LGD.

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.

4.5 Liczba odwiedzin strony internetowej LGD

Jednostka pomiaru: Sztuka

Definicja i sposób pomiaru: Wskaźnik zlicza liczbę odwiedzin na stronie internetowej LGD w założonym okresie czasu. Pomiar powinien być realizowany na bieżąco, a wynik pomiaru podawany narastająco.

Źródło danych: Dane własne LGD

Częstotliwość pomiaru: Na bieżąco.